

ВПЛИВ АПЕЛЯТИВНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ НА СТАНОВЛЕННЯ ПІДЛЯСЬКИХ ВАРІАНТІВ ІМЕН

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2(50)

УДК 811.161.2'373.23'611(438)

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).335–341

Нестерчук О. Вплив апелятивного словотворення на становлення підляських варіантів імен; кількість бібліографічних джерел – 19; мова українська.

Анотація. У статті здійснено спробу розкрити вплив апелятивного творення на становлення варіантів підляських чоловічих та жіночих імен. Для аналізу використано збірник фольклорних експедиційних матеріалів «Традиційні пісні українців Північного Підляшшя».

Як відомо, серед трьох частин Західного Полісся – Волинське Полісся, Берестейщина і Пінщина, Підляшшя – найменше досліджено саме Підляшшя (північно-східна частина Люблінського та південно-східна Підляського воєводства Республіки Польща). Це стосується не тільки говірок та фольклору, а й історії та етнографії краю.

У піснях переважають православні імена підляшуків, серед яких виявлено 9 повних чоловічих імен (*Андрей, Антуон, Василь, Гаврило, Гарасим, Іван, Каленік, Нечипур, Семен*) та 5 жіночих (*Катерина, Марина, Марія, Ніна, Тетяна*). Усі інші – це варіанти від різних офіційних імен переважно із суфіксами, що привносять зменшено-пестливий відтінок. Використано репертуар суфіксів, що характерні і для апелятивів, це зокрема загальноукраїнські продуктивні форманти *-еньк, -ечк-о, -к-о, -к-а, -очк-а, -ун-я, -ус-я*, дещо рідше вживані *-ц-я (-дз-я), -ин-а, -н-я, -ол-я, -сь*.

Існує безперечний зв'язок між словотвором апелятивів та варіантами імен, пор.: *сонечко, ложечка, пташечка – Петечко, Манечка; голубка, дівка – Мірка, Катеринка; бабуля, мамуля – Гандзюля, Манюля*.

Частина дослідників (П. Чучка, Л. Кракалія) вважають усічення повних імен за окремий вид словотворення, при цьому до усічених форм можуть бути додані різні суфікси. Зазначимо, що для апелятивів воно мало характерне: *мо < може, нать < навіть, піскі < писанки*.

Виявлені такі усічення початку чоловічих та жіночих варіантів імен: *Лексій < Олексій, Коля < Микола*, кінця імені: *Петя < Петро, Юре < Юрій, Надя < Надія, Оля < Ольга, Юля < Юлія*, а також різні комбінації: *Ригор < Григорій*. До усічених варіантів можуть бути додані також суфікси, пор.: *Марія > Маня > Манечка > Манюля > Манюленька > Маньочка > Маруся > Маруська > Марусіна*.

Найпопулярнішими підляськими іменами та їхніми варіантами в обрядових піснях є *Коля, Ян, Марія*.

Перебування Підляшшя у складі то царської Росії та СРСР, то Польщі сприяло засвоєнню російських імен *Коленька, Колечка, Петька, Сашенька*, а також польських *Мірек, Янек, Ясь*.

З'ясовано, що форманти апелятивів переважають над формантами варіантів імен. 19 суфіксів виявлені в загальних назвах, що не вживані у варіантах імен (*-ат-а, -иц-ю, -ечок, -ок, -оньк, -ульк-о, -ух-а -ц-я* та ін.) та 4 суфікси *-дз-я, -н-я, -ол-я, -сь* в іменах (*Гандзя, Маня, Ясолю, Ясь*), яких не виявлено в апелятивах.

Ключові слова: апелятиви, варіанти імен, підляські говірки, словотвір варіантів імен, форманти.

Постановка проблеми. Говірки Підляшшя – це говірки, що побутують у північно-східній частині Люблінського воєводства на правобережжі Західного Бугу та в межиріччі Бугу і Нарви Підляського воєводства Республіки Польща. Л. Лукашенко зазначає, що «річка Західний Буг розділяє цю територію на дві, приблизно рівні частини – Північне Підляшшя та Південне Підляшшя» [Лукашенко 2007, с. 306].

Як свідчать дослідники, заселення Підляшшя почалося із земель Волині та Полісся з VI–X ст. [Гаврилюк 2002, с. 46], що входили до складу Київської Русі, а пізніше Галицько-Волинського князівства.

Упродовж XX століття Підляшшя зазнало великих людських втрат унаслідок так званого *біженства* (примусового виселення 1915 року (перед наступом австрійсько-німецьких військ) у глибину Росії, звідки тільки частина повернулася). А ще ж остаточно не полічені жертви Другої світової війни.

Після проведеної акції «Вісла» 1947 року та примусової депортації корінного населення Південного Підляшшя українців залишилося значно менше у порівнянні з жителями Північного Підляшшя. Як зазначає дослідник Т. Олексюк, «Південне Підляшшя до 1946 р. заселявала людність, що побу-

том, одягом, мовою, антропологічними прикметами та виразним відчуттям своєї племінної окремішності творила три відмінні групи: бужан, холмаків і власне підляшан, що осіли на точно окреслених територіях» [Олексюк 1970, с. 2084], а «Північне Підляшшя не зазнало назагал ні у 19, ні у 20 вв. національних змін і релігійної боротьби» [Верига, Кубійович 1970, с. 2089].

Незважаючи на радикальні дії тодішньої влади та умисне нищення українців, вони боролися за своє існування не тільки в Україні, а й поза межами Радянського Союзу, зберігаючи мову та свої давні звичаї. Дослідник підляських говірок М. Лесів підкреслює: «Незалежно від того, що ця територія десь від XIV ст. стала частиною Великого Литовського Князівства, а згодом від Люблінської унії 1569 р. увійшла у склад Польщі, українські підляські говірки зберегли свій суто український характер і в своїй архаїчній формі виступають донині» [Лесів 1997, с. 288].

Незважаючи на значне проникнення полонізмів у мовлення жителів Підляшшя, ці говірки не зникли протягом століть. Підляськими говірками й надалі спілкується місцеве населення. На жаль,

вплив польської мови помітно зменшує межу поширення українських говірок, тому зараз вони охоплюють невелику територію західнополіського діалекту. Як відомо, Західне Полісся складається з трьох великих частин, що перебувають у складі трьох держав: Волинське Полісся (Україна), Берестейщина і Пінщина (Республіка Білорусь), Підляшшя (Республіка Польща).

Аналіз досліджень. Говірки Підляшшя здавна привертала увагу дослідників. Мовознавців, зокрема діалектологів, цікавило питання мовлення корінних жителів, а також належність цих говірок до певного діалекту. Мовознавці В. Курашкевич [Kurazskiewicz 1963, с. 151–159], Ф. Чижевський і С. Вархол [Czyżewski 1998] опублікували тексти з цих говірок. Підляську лексику фіксували О. Горбач [Горбач 1970], І. Ігнатюк [Ігнатюк 2010], М. Лесів [Лесів 1997], Ф. Чижевський [Czyżewski 1994], Г. Аркушин [Аркушин 2007] та інші.

Джерелами діалектологічних досліджень є насамперед безпосередні фіксації мовлення корінних жителів певної території, крім цього, чільне місце займають етнографічні та фольклорні матеріали.

Мета статті, завдання. Цікавим виданням з погляду аналізу підляських апелютивів та онімів є збірка «Традиційні пісні українців Північного Підляшшя» (матеріал експедицій 1999–2001 рр.) [Традиційні 2006]. Автори цього фольклорного збірника Л. Филімонок, О. Козакевич подали матеріали експедицій 1999–2001 рр. Л. Лукашенко та Г. Похилевич. За матеріалами записів аналізуємо творення варіантів імен, що постали внаслідок суфіксації та усічення з різними комбінаціями. Крім цього, зроблені порівняння словотвору апелютивів зі словотвором власних особових імен.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: зафіксувати наявні імена та їхні варіанти у збірнику; описати творення антропонімів, виявити їхні відповідники в іменнику мешканців різних регіонів України. Оскільки підляські говірки є частиною західнополіських, то наведемо приклади апелютивів цих говірок, утворені за допомогою аналогічних суфіксів.

Методи та методика дослідження. Використано метод лінгвістичного опису та його основний прийом – систематизація мовного матеріалу. Кількісні дані наведені для підрахунку словотворчих суфіксів в апелютивах та варіантах імен.

Виклад основного матеріалу. У збірнику «Традиційні пісні українців Північного Підляшшя» виявлено 9 повних чоловічих імен: *Андрей, Василь, Гаврило, Гарасим, Іван, Каленік, Нечипур, Семен, Антуон* та 5 жіночих: *Катерина, Марина, Марія, Ніна, Тетяна*. В іменнику записувачі повністю зберегли місцеву вимову (*Андрей, Каленік, Нечипур* і *дифтонгічну вимову в іменах Антуон, Семіенко*).

Помітно, що словотвір апелютивів тісно пов'язаний зі творенням антропонімів, зокрема, уживання суфіксів, що надають дериватам зменшено-пестливого відтінку (у дужках указана кількість таких фіксацій, які вживані більше ніж один раз):

-ат-а: *дівчинята, курчата;*

-атк-о: *дитятко* (4 рази);

-єньк (-єньк): *батенько* (10 разів), *козаченьку* (4 рази), *миленькі* | *миленький* (10 разів), *доленькі* (3 рази), *дороженьку* (4 рази), *друбненькі* | *друбненькі* (3 рази), *вороженьки* (2 рази), *ясенькі* та інші (дериватів з цим суфіксом виявлено 97) – *Коленька, Сашенька, Ясенько, Ясюленьку* < Ясюлю;

*«А ти Ганзюля тут зостань тут зостань
Прийде Коленька бузі дай бузі дай».*

«Тая Катенька ни хотіла робити

Оно хотіла хорошенько ходити» [Традиційні 2006, с. 78, 89] (розділові знаки подаємо за виданням).

Паралельні форми зафіксовано на різних територіях України [Трійняк 2005, с. 82, 212, 213, 229, 262, 268, 416].

Серед апелютивів на *-єн'к-о* виявлено малопродуктивні типи, що позначають назв осіб та істот (*батен'ко, коничен'ко*) [Аркушин 2004, с. 87].

-єць: *витрець, каменець, молодець, морозець.*

Виявлено три словотвірні типи загальних назв ч.р. на *-ец'*: високопродуктивний назв осіб за різними ознаками (*українець', воленець'*), продуктивний назв конкретних предметів (*корчец', холодець'*) і малопродуктивний назв тварин (*бедрец', горобец', куропец'*) [Аркушин 2004, с. 90–91].

-єчк-а (-о): *окенечко* | *окенечко* (5 разів), *відеречко, воротечка, долечка, донечка, житечко* (2 рази), *здоров'ячко* | *здоров'єчко* (2 рази), *зелечко, зільечка, літечка, ложечка, пташечка, сванечко* (2 рази), *сердечко, сиделечко, словечко, слонечко* (2 рази), а також *сонечко, хустечка* (2 рази) – *Колечка, Петечко; Гандзечко, Манечка, Олечка.*

«Голубок сіви голубка ще й сівейша

Ванечка мілий Любочка ще й мільнейша».

«Скажи Манечко чом смутна невестьола

Не хотят мене за Йванка оддати» [Традиційні 2006, с. 70].

Паралельні варіанти імен *Гандзенька, Колечка, Манечка, Олечка* вживані на всій території України [Трійняк 2005, с. 82, 212, 229, 268, 293].

Серед апелютивів ж. р. на *-єчк-а* виявлено три словотвірні типи: продуктивний предметних назв (*подушечка, р'учечка*), малопродуктивний назв осіб (*дбнечка, вн'учечка*) і непродуктивний назв істот, осіб (*качечка, к'ішечка,*) [Аркушин 2004, с. 93–94].

-ик: *братик* (4 рази), *діврик* (дівер), *дощик* (5 разів), *коник* | *конік* (2 рази), *родик, сватику, світлику, серпик* (2 рази) – *Мірек, Янек.*

«Чия то жона до хати вуошла

А Мірек каже то моя жона» [Традиційні 2006, с. 34].

Варіант *Яник* виявлений на Волині та Тернопільщині [Трійняк 2005, с. 416].

Суфікс *-ик* у XVI ст. «в однаковій мірі міг подаватися як до повних, так і до скорочених основ імен. [...] У XIV–XV ст., а також у давньоруський період утворення з суфіксом *-икъ, -чикъ, -хникъ* виступають досить рідко, зате в сучасній українській мові належать до найпродуктивніших» [Керста 1984, с. 80–81].

Серед апелятивів виявлено демінутивний суфікс *-ик* із такими словотвірними типами: високопродуктивний назв предметів (*кóржик, лóбик, стóлик*), продуктивний назв осіб, тварин (*брáтик, косáрик, кóник, кóтик*), непродуктивний назв осіб за якоюсь ознакою (*дрáнттик, кóмик, рóдик*) [Аркушин 2004, с. 98–100].

-ин-а: *вдовина, дружбина* (дружба), *пташина* – *Марусіна*.

«За родную дочку за рудну дітину

Пріймі моя мамо мою Марусіну» [Традиційні 2006, с. 252].

Такі варіанти продуктивні на Закарпатті, Буковині і мають не тільки згрубілий відтінок, але й здрібно-пестливий, напр., *Андрійчіна, Василіна, Мигаліна, Йаковіна* [Чучка 1969, с. 94; Кракалія 1974, с. 54].

Р. Керста зауважує, що в XVI ст. суфікс *-ина* доданий до скорочених або ускладнених іншими суфіксами іменних основ: *Харина, Федина, Ярошина*. Такі імена були поширені на території Волині, рідше Галичини [Керста 1984, с. 82–83].

Виявлено апелятиви високопродуктивного типу: *запалчіна* ‘сірник’, *шафіна* ‘мисник’; продуктивний словотвірний тип збірних назв (дерев) (*ол’шіна, сосніна, хвойіна*) та назв м’яса (*гусіна, свиніна*), непродуктивний тип назв осіб жіночої статі (*дружина, д’ідина*) [Аркушин 2004, с. 106–107, 109].

-иц: *водиця, каминиці, капустиця, морозицю, куделицю*.

-ичк-о: *криличком, молодічка, пташичка, соничко*.

Виявлено серед апелятивів такі словотвірні типи: продуктивний предметних назв (*водічка, копічка, пшенічка, травічка*), малопродуктивний пестливих назв тварин (*б’елічка, горобічка, телічка*), непродуктивний пестливих назв осіб (*молодічка, сестрічка*) [Аркушин 2004, с. 131].

-иц-е: *носице, помеліце, рубліце*.

Виявлено апелятиви високопродуктивного типу назв окремих предметів: *бóчище, гладіище, травіище, хатіище*; малопродуктивний тип згрубіло-зневажливих назв людей (*бабіище*) [Аркушин 2004, с. 135].

-ік: *сватіку, соколік, столік, рубліка, конік*.

-іньк: *білюсінько, бізюсінько, долінькі, маминька, мамінька, молодюсінька*.

-к-а: *голубка* (5 разів), *дівка* | *діевка* (5 разів), *ручка* | *руочки* (6 разів), *головка* (2 рази), *грушкі-яблушка* (2 рази), *головка, молодічка, дітки, драбінка, жуонка, калітці, пиріжка, ночку* | *нуочка* (2 рази), *нянька, пічка, свієкорка (свекор), сльозки, таночка, яблушка* (2 рази) (з цим суфіксом зафіксовано 57 дериватів) – *Мірка, Петька; Алінка, Анютка, Катеринка, Маруська*.

«А пана Мірка вдома не било

Пані Міркова лісти пісала».

«Другій місечок молодий Петька».

«Ой пошов той Семієнко в чисте поле орати

Сказав жуонці Катеринці кою принесла обієдати» [Традиційні 2006, с. 34, 74, 241].

Уживані на всій території України [Трійняк 2005, с. 27, 81, 169, 212, 235, 294].

На Закарпатті суфікс *-к-а* фіксований у записах першої пол. XIII ст. [Чучка 1969, с. 91]. Як зазначає Р. Керста, цей суфікс виконує демінутивну функцію в чоловічих іменах із кінцевим *-а*, напр.: *Вакулка, Микитка, Ярмолка* [Керста 1984, с. 84]. О. Горбач зауважує, що у с. Остромичі (західнополіська говірка) скорочені форми імен із формантом *-к-а* утворюють пестливі форми (*Кат’ка, Мán’ка, Н’інка*) [Горбач 1993, с. 281].

Виявлено апелятиви високопродуктивного типу: *дóн’ка, ону́чка, ма́тка, д’і́учинка, дити́нка, сестри́чка, ба́бка* [Аркушин 2004, с. 153].

-к-о (-у): *віде́рко, вітри́нко, голу́бко, дівко, донько, дубку, коли́бку, окенко, личко, нічко, перепі́лко, перепьолко, світлинку, сиделко* | *сьоделко, синку* (3 рази), *снеданечко, шинюрку* – *Василько, Йванко, Іванко, Колюнько* < Колюня, Семенко; *Марусько*.

«Прийшов до єї Іванко єї застукав

Застукав запукав свеї Маньочки поклікав».

«Там Василько з торгом стоїть

З торгом стоїт з чирвичками».

«Третій місяць ясний то й Іванко красний»

[Традиційні 2006, с. 40, 76, 78].

Пестливі варіанти імен уживані повсюдно [Трійняк 2005, с. 145, 229, 331].

Найпродуктивнішим формантом у різні історичні часи був суфікс *-к-о*, що привносив нейтральний відтінок у значення [Чучка 1969, с. 90–91; Керста 1984, с. 77].

Серед апелятивів ч. р. на *-к-о* виявлено два словотвірні типи: продуктивний назв осіб (*ма́тко, сінко, братко́, свє́корко*) і непродуктивний назв інших істот (*б’ус’ко, соловє́йко*) [Аркушин 2004, с. 160–162].

-ок: *рочок* | *ручок* (5 разів), *садочку* (5 разів), *синочки* (6 разів), *віночок* | *виночок* | *віночок* (5 разів), *голубочку* (2 рази), *нужок* | *нуожок* (2 рази), *пеньочку* (2 рази), *пісочку* (2 рази), *слідочки, стебелочка, волосок, годочку* (2 рази), *голосок, голубок, денюк, диток, дружок, зайчикок, каміньок, килишок* (келих), *козачок, коровайничок, лисечок, лісточок, льоночок, подарочок, родочок* (рідок), *ноженьок, окрушок, риночок, садочок, цвіток, човничок* (таких дериватів зафіксовано 45).

Апелятиви творять декілька словотвірних типів: високопродуктивний назв конкретних предметів (*бубл’ашок, дручо́к, чолов’ячок*), продуктивний тип назв осіб, тварин, знярядь праці та різних пристосувань (*брато́к, д’ідо́к, вовчо́к, млино́к*) і малопродуктивний назв різних мір (*кусо́к, пучо́к, кавало́к*) [Аркушин 2004, с. 191–192].

-оньк: *дівонькі* | *дивоньки* (8 разів), *дівчинонька* | *дивчинонька* (8 разів), *сеструонька* | *сеструонка* (5 разів), *матюонко* | *матюонька* (4 рази), *голубонька* (3 рази), *ліпонька* (3 рази), *мамонько* (3 рази), *березонька* | *бирозонька* (2 рази), *вечероньку* (2 рази), *дитоньки* | *діетоньки* (2 рази), *вдовонька* (2 рази), *головонька* (2 рази), *зороньки, калінонька, косунько, кумонько, садоньку, синоньку, сиротонька, бе-*

седонька, вербоньку, Вкраїнонька | Україноньки, городоньки, гостинонька, двероньки, рибонька, роботонька, сторононьци, сусідоньки, циганонька, чаронька (заявлено дериватів на *-оньк* – 90).

Виявлено такі словотвірні типи апелятивів: продуктивний назв осіб (*мамон'ка, сестрон'ка, голубон'ка*); продуктивний тип назв осіб за різними ознаками (*д'їдойко, синбн'ко, татон'ко*); продуктивний тип предметних назв (*головон'ка, спінон'ка, хатон'ка*); малопродуктивний тип назв тварин (*коровон'ка, рибон'ка*); непродуктивний тип абстрактних та інших назв (*досадон'ка, погбдон'ка, роббтон'ка*) [Аркушин 2004, с. 194–196].

-очк: *вороточка, гнездочка, діточки, дубочку* (2 рази), *жоночка, загадочки, квіточку* (3 рази), *колочка, коровайночки, крилочка, квіточка, лісточкі* (2 рази), *мірочку, молодочку, подоляночки, пригороцька, роїтночку, сусідочку, чарочку, шапочка* (дериватів на *-очк* зафіксовано 37) – *Ганночка, Любочка, Любочка-душко, Маньочка, Ніночко, Нюроцька*.

«А хто ж буде... А хто ж буде з Ганночкою спати».

«Вийди Маньочко черевики оддам то й пійдем».

«Ой чом Ніночко твого ойченька не відно» [Традиційні, 2006 с. 40, 79, 143].

Виявлені жіночі варіанти імен: *Ганночка, Любочко, Маньочка* – вживані на всій території України [Трійняк 2005, с. 82, 212].

Виявлено апелятиви з такими словотвірними типами: високопродуктивний предметних назв (*головочка, курочка, ніжочка, спіночка*), продуктивний назв осіб із пестливим відтінком (*бабчочка, мамочка, нев'їсточка*), малопродуктивний назв молодих тварин (*зусочка, курочка, свіночка*) [Аркушин 2004, с. 199–200].

-ул-я: *бабулю, мамуля, матулю* (три рази), *та-туля* (2 рази) – *Гандзюлю, Манюля*.

«Гандзюля допомагає. Гандзюля квітки ром-няє».

«Молода Манюля до шлюбу їде» [Традиційні 2006, с. 80, 151].

Паралелі виявлені у Львівській, Івано-Франківській, Полтавській областях [Трійняк 2005, с. 82, 212].

У пам'ятках XVI ст. виявлено чотири варіанти християнських імен із експресивним формантом *-ул-а:* *Петрула, Савула, Радула* < Родіон, *Сенюла* < Сень < Семен [Керста 1984, с. 89].

Серед апелятивів ж. р. на *-ул'-а* виявлено два словотвірні типи – малопродуктивний назв осіб (*бабул'а, мамул'а*), непродуктивний назв осіб зі зневажливим відтінком (*д'ївул'а, йазикул'а*) [Аркушин 2004, с. 211].

-ульк-о: *кумулько*;

-унк-а: *манюнка*;

-ун: *дзядуню* – *Колюня, Олюня*.

«Кланяйся й Олюню старому й малому Старому й малому батеньку своїому» [Традиційні 2006, с. 150].

Виявлені паралелі на всій території України [Трійняк 2005, с. 229, 269].

Апелятиви продуктивного типу із суфіксом *-ун'-а* вживані для називання осіб за родинними зв'язками і за зовнішньою ознакою (*бабул'а, мамул'а, красул'а*), непродуктивний тип предметних назв (*хатул'а*) та один іменник ч. р. на позначення особи: *д'їдул'а* [Аркушин 2004, 214].

-ус-я: *мамуся* – *Маруся*.

«Ой там за горами де соничко сяє

Там моя Маруся з другімі гуляє» [Традиційні 2006, с. 251].

Варіант імені вживаний на всій території України [Трійняк 2005, с. 213].

Н. Рувьова зазначає, що «серед усіх східнослов'янських мов суфікс **-ус (-усь)** найбільш властивий українській мові» [Рувьова 2009, с. 463].

Малопродуктивний тип назв осіб зі значенням пестливості виявлено серед апелятивів на *-ус'* (*братус', д'їдус', татус', бабус'а, мамус'а*) [Аркушин 2004, с. 219].

-ух-а: *сівуха* (сива);

Апелятиви із цим суфіксом творять два словотвірні типи: продуктивний назв осіб жіночої статі (*молодуха, систруха*), непродуктивний назв жінок, утворений від чоловічих найменувань, та назви самок (*брихуха, свекруха, тетеруха*) [Аркушин 2004, с. 221–222].

-ц-я (-ц-і, -ц-е): *голуовці, колінця, мамцю* (3 рази), *оконце, пишнця*.

Виявлено апелятиви малопродуктивного типу назв осіб та предметних назв (*кумця, мамця, ральця*) [Аркушин 2004, с. 228].

Виявлені такі суфікси у варіантах імен, яких немає серед апелятивів у збірнику пісень:

-дз-я: *Гандзя* – уживаний у західних областях України [Трійняк 2005, с. 82].

-н-я: *Маня* | *Мані*. Варіант вживаний у різних регіонах України [Трійняк 2005, с. 212]. До XVII ст. в українській антропонімії суфікси *-н /-н'* належали до однофонемних [Керста 1984, с. 98].

-ол-ю: *Ясюлю*. Заявлений варіант *Ясюля* [Трійняк 2005, с. 416]. Із цим суфіксом фіксований П. Чучкою варіант імені *Анцол'а* [Чучка 1969, с. 102].

-сь: *Ясь*. Варіант уживаний у багатьох регіонах України [Трійняк 2005, с. 416].

В. Сімович зазначає, що поширеними чоловічими варіантами імен від XIV ст. були імена на «*-сь, -нь, -ць, -дь* [...]», наростки, що додавались до скорочених імен ([...] *Прокып – Пронь, Хведір – Хвень* [...], *Григорій – Гринь* ...)». У писемних пам'ятках XIV–XVI ст. формант *-с'* найуживаніший (*Івась, Кунась* < Конон, *Хвесь* < Федір) [Сімович 1981, с. 243].

Частина дослідників (П. Чучка, Л. Кракалія) вважають усічення повних імен за окремий вид словотворення, у якому афікси беруть участь у творенні двох видів суфіксації: від повних чи усічених основ або суфіксації усічених імен, що самостійно існують [Чучка 1969, с. 182; Кракалія 1974, с. 55]. Для апелятивів воно мало характерне: *мо* < може, *нать* < навіть, *пискі* < писанки [Аркушин 2002, с. 12, 99, 120].

Виявлені усічення початку чоловічих та жіночих варіантів імен: *Лексій* < Олексій, *Коля* < Микола кінця імені: *Петя* < Петро, *Юре* < Юрій, *Надя* < Надія, *Оля* < Ольга, *Юля* < Юлія, а також комбінації: *Ригор* < Григорій.

Перебування Підляшшя у складі то царської Росії та СРСР, то Польщі сприяло засвоєнню таких імен: російських: *Коленька, Колечка, Петька, Сашенька*, польських: *Мірек, Янек, Ясь*.

Висновки. Отже, виявлено 9 чоловічих імен (*Андрей, Василь, Гаврило, Гарасим, Іван, Каленік, Нечтур, Семен*) та 5 повних жіночих імен (*Катерина, Марина, Марія, Ніна, Тетяна*). Серед варіантів імен найпоширенішими чоловічими формами є: *Микола* < *Коленька, Колечка, Колюня, Колюнько*; *Ян* < *Ясь, Ясенько, Ясюленьку, Ясолю*, також жіночим: *Марія* < *Маня, Манечка, Манюля, Манюленька, Маньочка, Маруся, Маруська, Марусіна*. Відповідно, найпопулярнішими підляськими іменами та їхніми варіантами в обрядових піснях є *Коля, Ян, Марія*.

7 формантів, за допомогою яких утворені апелятиви зі зменшено-пестливими суфіксами (*-еньк, -ечк, -ик, -к-а, -к-о, -ун-я, -ус-я*), 4 – із суфіксами, що привносять нейтральний або згрубілий відтінок у значення (*-ін-а, -ул-я, -н-я, -сь*).

Фіксовані російські варіанти імен, наприклад, *Коленька, Колечка, Петька, Сашенька*, польські, наприклад: *Мірек, Янек, Ясь*.

За нашими спостереженнями, форманти апелятивів кількісно переважають над формантами варіантів імен. Суфікси, заявлені у загальних назвах, не вживані у варіантах імен: *-ат-а, -атк-о, -ець, -иц-ю, -ичк-о, -ичок, -иц-е, -іньк, -ічк-а, -ік-а, -ок, -оньк, -очок, -ульк-о, -унк-а, -ух-а, -ц-я*, та 4 суфікси *-ц-я (-дз-я), -н-я, -ол-я, -сь* в іменах (*Гандзя, Маня, Ясолю, Ясь*), яких не виявлено в апелятивах.

Окремо хочемо відзначити, що у варіантах імен та апелятивах виявлені дифтонги (*ие, іе, оі, уо*) на місці давніх *lo!* та *le!* (*Антуон, матьуонька, риешки, родинуонька, роітночку, сеструонька*).

Література

1. Аркушин Г. Іменний словотвір західнополіського говору. Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 763 с.
2. Аркушин Г. Межі західнополіського діалекту. *Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов’янському контекстах*: зб. наук. пр. Вип. 4. Луцьк, 2007. С. 9–31.
3. Аркушин Г. Українські говірки Підляшшя: сучасне усне мовлення. Луцьк: ФОП Іванюк В.П., 2002. 195 с.
4. Верига В., Кубійович В. Історія до кінця 18 в.; 19–20 вв. *Енциклопедія українознавства*. Словникова частина. Т. 6. Львів, 1996 (перевидання в Україні 1970). С. 2088–2090.
5. Гаврилук Ю. «Велика політика» та українська література на Північному Підляшші. *Над Бугом і Нарвою*. 2002. № 5–6. С. 45–49.
6. Горбач О. Зібрані статті. Діалектологія. Т. 5. Мюнхен, 1993. 659 с.
7. Горбач О. Підляські говірки. *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*. Т. 6. Львів, 1970. С. 2083–2084.
8. Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя. *Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов’янському контекстах*: зб. наук. пр. Вип. 9. Луцьк, 2010. С. 231–238.
9. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. Київ: Наукова думка, 1984. 151 с.
10. Кракалія Л.В. До питання класифікації буковинських антропонімічних форм. *Мовознавство*. 1974. № 2. С. 53–58.
11. Лесів М. Українські говірки у Польщі. Варшава, 1997. 496 с.
12. Лукашенко Л. Весільні наспіви Північного Підляшшя (до питання типології). *Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов’янському контекстах*: зб. наук. пр. Вип. 4. Луцьк, 2007. С. 306–322.
13. Олексіук Т. Підляшани. *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*. Т. 6. Львів, 1996 (перевидання в Україні 1970). С. 2084–2086.
14. Рульова Н. Чоловічі християнські імена в основі прізвищ Західного Поділля. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. пр. 2009. Вип. 475–477. С. 459–465.
15. Сімович В. Історичний розвиток українських (здрібнелих та згрубілих) чоловічих хресних імен із окремішньою увагою на замерлі суфікси. *Українське мовознавство. Розвідки й статті. 1*. Ottawa, Canada : University of Ottawa Press, 1981. С. 240–248.
16. Традиційні пісні українців Північного Підляшшя / за ред. Л. Филімонюк, О. Козакевич. Львів: Камула, 2006. 308 с.
17. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: моногр. Київ: Папірус, 1969. 671 с.
18. Czyżewski F. Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia. *Rozprawy Slawistyczne*. 3. Lublin, 1994. 467 s.
19. Czyżewski F., Warchoń S. Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny. *Rozprawy Slawistyczne*. 9. Lublin, 1998. 496 s.
20. Kuraszkiwicz W. Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej (z wyborem tekstów gwarowych). Wydanie drugie. Warszawa, 1963. 168 s.

References

1. Arkushyn H. (2004) Imennyi slovotvir zakhidnopoliskoho hovoru [Nominal Word Formation in the Western Polissya Dialect]. Lutsk: RVV "Vezha" Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky. 763 s. [in Ukrainian].
2. Arkushyn H. (2007) Mezhi zakhidnopoliskoho dialektu [Boundaries of the Western Polissya Dialect]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Zakhidnopoliskyi dialekt u zahalnoukrainskomu ta vseslovianskomu kontekstakh*: zb. nauk. pr. Vyp. 4. Lutsk. S. 9–31 [in Ukrainian].
3. Arkushyn H. (2002) Ukrainski hovirky Pidliashshia: suchasne usne movlennia [Ukrainian Dialects of Podlasie: Modern Oral Speech]. Lutsk: FOP Ivaniuk V.P. 195 s. [in Ukrainian].
4. Veryha V., Kubiiovych V. (1996) Istorii do kintsia 18 v.; 19–20 vv. [History to the end of the 18th century; 19th–20th centuries]. *Entsyklopediia ukrainoznavstva*. Slovnykova chastyna. T. 6. Lviv (perevydannia v Ukraini 1970). S. 2088–2090 [in Ukrainian].
5. Havryliuk Yu. (2002) «Velyka polityka» ta ukrainska literatura na Pivnichnomu Pidliashshi [«Big Politics» and Ukrainian Literature in Northern Podlasie]. *Nad Buhom i Narvoiu*. № 5–6. S. 45–49 [in Ukrainian].
6. Horbach O. (1993) Zibrani statii. Diialektolohiia [Collected Articles. Dialectology]. T. 5. Miunkhen. 659 s. [in Ukrainian].
7. Horbach O. (1970) Pidliaski hovirky [Podlasie dialects]. *Entsyklopediia ukrainoznavstva*. Slovnykova chastyna. T. 6. Lviv. S. 2083–2084 [in Ukrainian].
8. Ihnatiuk I. (2010) Ukrainski hovirky Pivdennoho Pidliashshia [Ukrainian dialects of Southern Podlasie]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Zakhidnopoliskyi dialekt u zahalnoukrainskomu ta vseslov'ianskomu kontekstakh*: zb. nauk. pr. Vyp. 9. Lutsk. S. 231–238 [in Ukrainian].
9. Kersta R.Yo. (1984) Ukrainska antroponimiia XVI st. Cholovichi imenuvannia [Ukrainian Anthroponymy of the 16th Century. Male Names]. Kyiv: Naukova dumka. 151 s. [in Ukrainian].
10. Krakaliia L.V. (1974) Do pytannia klasyfikatsii bukovynskykh antroponimichnykh form [On the Classification of Bukovinian Anthroponymic Forms]. *Movoznavstvo*. № 2. S. 53–58 [in Ukrainian].
11. Lesiv M. (1997) Ukrainski hovirky u Polshchi [Ukrainian Dialects in Poland]. Varshava. 496 s. [in Ukrainian].
12. Lukashenko L. (2007) Vesilni naspivy Pivnichnoho Pidliashshia (do pytannia ty polohii) [Wedding Tunes of Northern Podlasie (to the Question of Typology)]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Zakhidnopoliskyi dialekt u zahalnoukrainskomu ta vseslov'ianskomu kontekstakh*: zb. nauk. pr. Vyp. 4. Lutsk. S. 306–322 [in Ukrainian].
13. Oleksiuk T. (1996) Pidliashany [Podlasie]. *Entsyklopediia ukrainoznavstva*. Slovnykova chastyna. T. 6. Lviv. S. 2084–2086 [in Ukrainian].
14. Ruliova N. (2009). Cholovichi khrystyianski imena v osnovi prizvyshch Zakhidnoho Podillia [Male Christian Names in the Basis of Surnames of Western Podillia]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zb. nauk. pr.* Vyp. 475–477. S. 459–465 [in Ukrainian].
15. Simovych V. (1981) Istorychnyi rozvytok ukrainskykh (zdribnilykh ta zghrubilykh) cholovichykh khresnykh imen iz okremishnoiu uvahoiu na zavmerli sufiksy [The Historical Development of Ukrainian (Smaller and Coarser) Male Christian Names with Special Attention to Frozen Suffixes]. *Ukrainske movoznavstvo. Rozvidky i statii*. 1. Ottawa, Canada: University of Ottawa Press. S. 240–248 [in Ukrainian].
16. Tradytiini pisni ukraintiv Pivnichnoho Pidliashshia (2006) [Traditional songs of Ukrainians in Northern Podlasie] / za red. L. Fylymoniuk, O. Kozakevych. Lviv: Kamula. 308 s. [in Ukrainian].
17. Chuchka P.P. (1969) Antroponimiia Zakarpattia [Anthroponymy of Transcarpathia]: monographia. Kyiv: Papirus. 671 s. [in Ukrainian].
18. Szyzewski F. (1994) Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukrainskich poludniowo-wschodniego Podlasia [Phonetics and Phonology of Polish and Ukrainian Dialects of Southern and Eastern Podlasie]. *Rozprawy Slawistyczne*. 3. Lublin. 467 s. [in Polish].
19. Czyżewski F., Warchoł S. (1998) Polskie I ukrainskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny [Polish And Ukrainian Texts of Manner of Speaking from East Lubelszczyzny]. *Rozprawy Slawistyczne*. 9. Lublin. 496 s. [in Polish].
20. Kuraszkiwicz W. (1963) Zarys dialektologii wschodnioslowianskiej (z wyborem tekstow gwarowych) [Outline of East Slavic Dialectology (with a Selection of Dialect Texts)]. Warszawa. 168 s. [in Polish].

THE INFLUENCE OF APPELLATIVE WORD FORMATION ON THE FORMATION OF PODILLYA NAME VARIANTS

Abstract. The article attempts to reveal the influence of appellative creation on the formation of variants of Podlasie male and female names. The collection of folklore expeditionary materials «Traditional Songs of Ukrainians of Northern Podlasie» was used for the analysis.

It is well known that among the three parts of Western Polissya – Volyn Polissya, Beresteyschyna and Pinshchyna, and Podlasie – Podlasie (the northeastern part of Lubelskie and southeastern Podlaskie voivodeships of the Republic of Poland) has been the least studied. This applies not only to dialects and folklore, but also to the history and ethnography of the region.

The songs are dominated by Orthodox names of the Podlasie people, among which 9 full male names (Andrey, Antoine, Vasyl, Gavriilo, Garasym, Ivan, Kalenik, Nechypur, Semen) and 5 female names (Kateryna, Maryna, Maria, Nina, Tetiana) were identified. All the others are variants of various official names, mostly with suffixes that bring a diminutive and caressing

connotation. The repertoire of suffixes used is also characteristic of appellatives, including the all-Ukrainian productive formants *-enk*, *-echk-o*, *-k-o*, *-k-a*, *-ochk-a*, *-un-ya*, *-us-ya*, and the somewhat less frequently used *-tsya* (*-dz-ya*), *-in-ya*, *-n-ya*, *-ol-ya*, *-sya*.

There is an undoubted connection between the word formation of appellatives and variants of names, cf. sun, spoon, bird – Petechka, Manechka; dove, girl – Mirka, Katerynka; grandma, mama – Handziulia, Manyulia.

Some researchers (P. Chuchka, L. Krakaliya) consider truncation of full names to be a separate type of word formation, and various suffixes can be added to the truncated forms. It should be noted that it is not very typical for appellatives: mo < maybe, nat < even, pisky < pysanky.

The following truncations of the beginning of masculine and feminine variants of names have been found: Lexii < Oleksii, Kolia < Mykola, the end of the name: Petya < Petro, Yure < Yuriy, Nadia < Nadiya, Olya < Olha, Yulia < Yulia, as well as various combinations: Rigor < Grigory. The truncated variants can also be added with suffixes, cf: Maria < Mania < Maniechka < Maniulia < Maniulienka < Mania < Marusia < Maruska < Marusina.

The most popular names in Podlasie and their variants in ritual songs are Kolia, Jan, Maria.

The fact that Podlasie was part of Tsarist Russia and the USSR, and then Poland, contributed to the adoption of Russian names such as Kolenka, Kolechka, Petka, Sashenka, as well as Polish names such as Mirek, Janek, and Jas.

It was found that the appeal formants prevail over the formants of name variants. 19 suffixes found in common names that are not used in name variants (*-at-a*, *-ic-yu*, *-eczok*, *-ok*, *-onk*, *-ulk-o*, *-uh-a-ts-ya*, etc.) and 4 suffixes *-dz-ya*, *-n-ya*, *-ol-ya*, *-sya* in names (Gandzya, Mania, Yasolya, Yas) that are not found in appellatives.

Keywords: appellatives, name variants, Podillya dialects, word formation of name variants, formants.

© Нестерчук О., 2023 р.

Оксана Нестерчук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк, Україна; nester-oks@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-2676-7966>

Oksana Nesterchuk – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of History and Culture of the Ukrainian Language at Lesya Ukrainka Volyn National University Lutsk, Ukraine; nester-oks@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-2676-7966>